

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 8.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.8.11

УДК 330.341

I. Г. Остапенко,

к. філос. н., помічник начальника академії з фінансово економічної роботи - начальник фінансово-економічної служби, підполковник, Військова академія (м. Одеса)

ORCID ID: 0000-0002-1997-6375

О. В. Гончаренко,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

С. М. Халатур,

д. е. н., професор, в. о. завідувача кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0001-8331-3341

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ РОЛІ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

I. Ostapenko,

PhD in Philosophy, Assistant Commandant of the academy for financial and economic work-head of the financial and economic department of the Military Academy (Odesa), Lieutenant Colonel, Military Academy (Odesa)

O. Honcharenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

S. Khalatur,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance, Dnipro State Agrarian and Economic University

TRANSFORMATION OF THE INSTITUTIONAL ROLE OF THE STATE IN CONTEXT OF POST -WAR ECONOMIC RECOVERY

У статті аналізуються методологічні засади та інструменти інституційного регулювання економічної динаміки. Теоретико-методологічною основою дослідження є інституційно-еволюційний підхід до обґрунтування підходів та інструментів державного регулювання в умовах повоєнного відновлення національної економіки.

Наголошено, що для вирішення актуальних завдань економічного відновлення та подальшого розвитку національної економіки саме держава, виступаючи ключовим інститутом економічної системи та формуючи відповідну інституційну політику, здатна забезпечити досягнення імперативів економічної динаміки, інвестиційної підтримки та організації інноваційного процесу.

Встановлено, що актуальними завданнями застосування інструментів інституційного впливу є мобілізація ключових ресурсів на пріоритети та потреби розвитку; створення сприятливого інституційного середовища та залучення приватних зовнішніх інвестицій; оптимізація джерел бюджетного фінансування, реструктуризація установ і організацій державного сектору, модернізація системи державного управління.

Обґрунтовано, що інституційна політика у вітчизняних реаліях має бути спрямована на декілька структурних рівнів: формування інституційного середовища суб'єктів господарювання; створення умов для керованості та передбачуваності господарського механізму; забезпечення ефективного державного регулювання національної економіки. Оцінка передумов та еволюційних обмежень розвитку дала змогу стверджувати про пріоритетність формування якісно нового економічного механізму для подолання технологічної та структурної відсталості економіки, реалізації тенденції розвитку високотехнологічної промисловості та переробки промисловості при обмеженні сировинного напрямку.

Обґрунтовано, що інституційні регуляторні імпульси мають бути спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату, підтримку конкуренції та обмеження монополізму, фінансову підтримку фундаментальної науки, розвиток інноваційної інфраструктури; залучення

ключового інституту економіки до державно-приватного партнерства та державного підприємництва.

Теоретико-методологічні умови дослідження поглиблюють практичні засади інституційного регулювання економічної динаміки.

The article analyzes methodological principles and tools of institutional regulation of economic dynamics. The theoretical and methodological basis of the study is the institutional-evolutionary approach to the justification of approaches and tools of state regulation in the context of the post-war recovery of the national economy.

It is emphasized that in order to solve the current tasks of economic recovery and further development of the national economy, it is the state, acting as a key institution of the economic system and forming the appropriate institutional policy, that is able to ensure the achievement of the imperatives of economic dynamics, investment support and the organization of the innovation process.

It was ascertained that the urgent tasks of applying institutional influence tools are the mobilization of key resources on development priorities and needs; creation of a favorable institutional environment and attraction of private external investments; optimization of budget funding sources, restructuring of public sector institutions and organizations, and modernization of the public administration system.

It is substantiated that the institutional policy in domestic realities should be directed at several structural levels: formation of the institutional environment of economic entities; creation of conditions for manageability and predictability of the economic mechanism; ensuring effective state regulation of the national economy. The assessment of the prerequisites and evolutionary limitations of development made it possible to argue for the priority of forming a qualitatively new economic mechanism to overcome the technological and structural backwardness of the economy and to implement the trend for the development of high-tech industrial and processing industries while limiting the raw materials direction.

It is reasoned that institutional regulatory impulses should be aimed at creating a favorable investment climate, supporting competition and limiting monopoly, financial support for fundamental science, and development of innovative infrastructure; involvement of the key institute of economics in public-private partnership and state entrepreneurship.

The theoretical and methodological conditions of the study deepen the practical principles of institutional regulation of economic dynamics.

Ключові слова: економічне відновлення, інновація, розвиток, інститут, інституціональне забезпечення, формальні норми.

Keywords: economic recovery, innovation, development, institute, institutional support, formal norms.

Постановка проблеми. Науковий дискурс, що здійснюється в межах неортодоксальних течій економічної думки, піддає аналізу специфічні інституційні й інституціональні чинники та їх вплив на процеси реформування економік. В той же час, дослідження економічної політики держави, як інституціонального інноватора та відповідних регулюючих інструментів, переважно зводиться до оцінки окремих економічних моделей або їх елементів без ґрунтовних теоретичних узагальнень. Однак в сучасних вітчизняних реаліях саме держава має виступити інституціональним інноватором, який конституює спрямованість соціально-економічних перетворень через корегування стратегії економічної політики. У вітчизняній економічній науці питання ефективності інституціональних перетворень економічної політики як головного інституту набуває особливої гостроти у зв'язку з необхідністю забезпечення теоретико-методологічним й управлінським інструментарієм економічної динаміки та створення умов для швидкого повоєнного відновлення національного господарства. Акцентування на інституціональних інструментах впливу обумовлене рядом чинників, зокрема, необхідністю мобілізації ресурсів на ключових пріоритетах та потребах розвитку при одночасному вирішенні військових

завдань; обмеженість власних фінансових і матеріальних ресурсів, які необхідні для відновлення та гостра потреба у зовнішніх фінансових надходженнях; важливість залучення приватних зовнішніх інвестицій, що актуалізує потребу у створенні сприятливого інституціонального середовища; невідворотність скорочення внутрішніх бюджетних податкових надходжень й запровадження скорочення бюджетного фінансування, реструктуризації установ і організацій державного сектору та модернізації системи державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституціональних основ державної економічної політики і відповідного інструментарію здійснюються в рамках фундаментальних теорій, інституціонального напрямку та еволюційної економічної теорії. У інституціональній теорії, на відміну від неокласичної, акценти в обґрунтуванні інструментарію економічної політики зміщені з пошуку оптимуму в розподілі обмежених ресурсів на аналіз спонтанних й формальних правил; з механізмів примусу до їх реалізації та трансакційних витрат, що супроводжують взаємини економічних суб'єктів.

Компаративний аналіз різних наукових підходів до формування економічної політики вказує на те, що, незалежно від визначення об'єкту впливу і інструментарію досліджень, його предметом, переважно, залишається діалектика співвідношення держави й економіки. Історичні реалії зміщують або змінюють тільки сам акцент проведення дослідження.

Представники інституціонально-еволюційної теорії убачають в інститутах і інноваціях два ключові чинники, які значною мірою обумовлюють економічний розвиток чи занепад держав. При цьому траєкторія економічного розвитку є багато в чому результатом їх взаємовпливу і взаємодії: технологічні й організаційні нововведення часто потребують відповідної адаптації інституціональних рамок, нерідко у формі інституціональних інновацій, тоді як інституціональне середовище детермінує характер генерування інновацій[1;3-7].

Методологія інституціонально-еволюційної теорії забезпечує міждисциплінарну сполученість економічної теорії з іншими галузями знань, що надає нові можливості й відкриває перспективи для осмислення сучасних нестандартних ситуацій у глобальному і локальних економічних просторах (країнах, регіонах, окремих сферах економіки), які мають специфічні інституціональні умови функціонування і можливості для розвитку.

Основи методології інституціонально-еволюційного підходу містяться в працях Т. Веблена, Дж. Коммонса, У. Мітчелла, Дж. Гелбрейта, Дж. Ходжсона. Представники еволюційного й інституціонального напрямів акцентують увагу на якісних змінах, що обумовлюють інституціональну динаміку економіки й надають релевантне пояснення сучасним глобальним і національним інституціональним трансформаціям і процесам. Фундаментальні положення теорії інституціональних трансформацій розроблені А. Грифом, Д. Нортон, Р. Метьюзом, Дж. Мокіром, Дж. Найтом [10;11].

При значному загальні наукових праць, присвячених інституціональній проблематиці й інституціональним трансформаціям, залишаються дискусійними окремі практичні аспекти реалізації інституціональних перетворень та інструментарій інституціонального регулювання.

Формування цілей статті. Метою статті є обґрунтування методологічних засад й інструментів інституціонального регулювання економічної динаміки в контексті повоєнного відновлення національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інституціональна роль держави є унікальною в порівнянні з іншими інститутами-організаціями через потенціальну здатність реалізувати комплекс різноманітних функцій і вирішувати сукупність питань, що виникають у зв'язку з функціонуванням суспільства і кожного громадянина.

Держава протягом всієї історії існування людської цивілізації залишається основним інститутом, що регламентує формальні правила

поведінки й забезпечує взаємодію діючих інститутів господарської системи. Контроль над процесом формування правил є ключовим фактором інституціонального регулювання. Відсутність дієвого контролю формує різноманітні нестійкі інститути, тіньові структури, диспропорції розвитку.

Важливість, в сучасних вітчизняних реаліях, зміни інституціональної ролі держави обумовлена наступним. По-перше, зростанням нагальної потреби в забезпеченні масштабності й інтенсивності виробництва, з одного боку, і прискорення мобільності ресурсів, товарів, послуг – з іншого, що, в певній мірі, протирічить інституціональній структурі державного управління економікою, яка сформувалась у останні роки. По-друге, глобальні тренди й інформаційна революція та формування мережевих структур детермінують важливість одночасно орієнтуватись на нові параметри структурних трансформацій суспільства й економіки, що видозмінює, в такий спосіб співвідношення елементів державної організаційної ієрархії і підвищує значущість горизонтальних соціально-господарських зв'язків і взаємовідносин для забезпечення відновлення і розвитку. По-третє, зміна системи цінностей, розвиток форм самоорганізації потребують акцентування на індивідуалізованому підході до управління економікою з поглибленням регіоналізації й дифузії функцій управління. Зазначені завдання, у вітчизняних реаліях, ускладнюються сформованою подвійною інституціональною структурою суспільства і суб'єктів економіки, що орієнтувались не на розвиток виробництва за допомогою конкуренції і запровадження інновацій, а на стрімке збагачення за рахунок різноманітних схем. Двоїстий характер інституціональної структури полягав і у тому, що за формально раціональними нормами приховується майже протилежний їм сенс. Тіньова економіка фактично прикривалася міцними легальними формами. В економічних відносинах практикувались хабарі, «відкати», різноманітні «оборутки», відбір підприємств і бізнесу, що здійснювались за формально правильними юридичними процедурами, використовувалась

політична влада для розвитку власного бізнесу і, навпаки, використовувався бізнес для отримання влади.

При розробці стратегічних імперативів економічної політики важливим є закладення основ базового господарського механізму внутрішнього розвитку й інституціональної архітекτονіки, що відповідає йому, які орієнтовані на розвиток внутрішнього ринку, зміну «правил гри» в економіці, вирішення соціальних проблем й зростання експортного потенціалу. Подібний комплекс не може бути створений лише на основі ринкових принципів (вони можуть спрямувати структурні трансформації на підтримку сировинних виробництв), а потребує цілеспрямованої економічної політики. На жаль, попри затвердження Стратегії інноваційного розвитку в національній економіці наявні проблеми з практичною реалізацією пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, формуванням інноваційної системи, майже відсутні практичні ознаки переходу економіки на інноваційний шлях розвитку. Визначені інноваційні пріоритети були сформульовані достатньо розгорнуто і не виступили механізмом структурної перебудови, а стали переважно засобом максимального збереження існуючого науково-технічного та інноваційного потенціалу країни [1-2;12]. Негативні тенденції в інноваційній сфері зберігаються, навіть при покращенні показників інноваційних рейтингів України та визнаних привабливих інноваційних чинників, на кшталт людського капіталу та «знанневої» й технологічної результативності [8, с. 6-8].

Всю сукупність заходів із продукування й контролю над формуванням правил відносять до інституціональної політики, яка виступає системою дій держави в економічній, правовій та ідеологічній сферах, спрямованих на використання інститутів для вирішення визначених завдань розвитку. В подібному викладенні сама інституціональна політика стає інститутом впливу держави на господарське життя суспільства, що реалізується через дії, які проводить держава, з формування нових, усунення старих або трансформації наявних власницьких, трудових, фінансових, соціальних і

інших інститутів й інституцій. Частину інститутів і правил держава зберігає і «оберігає» від трансформації, деформації й руйнування; іншу частину здатна «нейтралізувати» за допомогою розмивання механізму санкцій. Ще одну групу інститутів, формує і використовує для розв'язання проблем, які не можуть бути ефективно вирішені за посередництва вже існуючих інститутів [1; 3, с. 111-112]. В даному контексті, інституціональна політика має орієнтуватися на елімінування провалів ринку (антимонопольне законодавство й політика, сприяння дрібному і середньому бізнесу, законодавство про банкрутство, патенти, податки, пільги тощо) та одночасно спрямовуватись на елімінування провалів держави, що обумовлює зміни в структурі державної влади, законодавстві про державну службу, системи перенавчання й підвищення кадрових вимог до посадових осіб, що ухвалюють рішення тощо. Саме подібний комплекс заходів має забезпечити керованість економікою, зокрема, здатність і спроможність держави формулювати реальну мету розвитку та адекватні регулюючі імпульси, що забезпечують її реалізацію; виконання запроваджених рішень усередині системи державного управління економікою й спільно прийнятих економічними агентами.

Інституціональна політика в специфічних умовах економічної динаміки має стосуватись одночасно декількох структурних рівнів: спрямовуватись на формування інституціонального середовища діяльності фірм і домогосподарств, що дозволяє реалізувати їх інтереси, використовуючи ринковий механізм; створювати умови для керованості господарським механізмом; забезпечувати ефективне державне регулювання економіки. В наявних історичних умовах державні регулюючі заходи, спрямовані на модернізацію економічних інститутів, потенційно можуть дати мультиплікативний ефект як у бажаному, так і в небажаному для визначених цілей спрямуванні. В даному аспекті важливим вбачається реалізація заходів з подолання неефективних, але стійких інституціональних механізмів, які діють в економіці. Для мінімізації їх впливу необхідна ліквідація

інституціональних дисфункцій або «пасток», які призвели до неефективних рівноважних станів в економіці з високими альтернативними й трансакційними витратами. Важливим імперативом інституціональної політики є й необхідність надання керованості процесу створення і впровадження нових інститутів. Такі заходи можна віднести до інституціональних інновацій. Інституціональні інновації – це процеси впровадження нових функцій і видів господарської діяльності, статусів і процедур, норм і правил в економічну практику. До основних напрямів формування нових елементів інституційного механізму господарства відносять міжсистемне перенесення інституцій та інститутів й внутрішньосистемні інституціональні інновації (рис. 1).

Найбільш складним завданням є міжсистемні перенесення інституціональних об'єктів або їх копіюванням з більш ефективних чи розвинених господарських систем з метою прискорення розвитку: інститути є складним трансакційним фактором, що походять від взаємодії інституцій та організацій, а «експортовані» з більш розвиненої країни інституціональні ресурси можуть виявитися неадекватними сформованій в економічному середовищі комбінації умов, ресурсів та факторів господарювання.

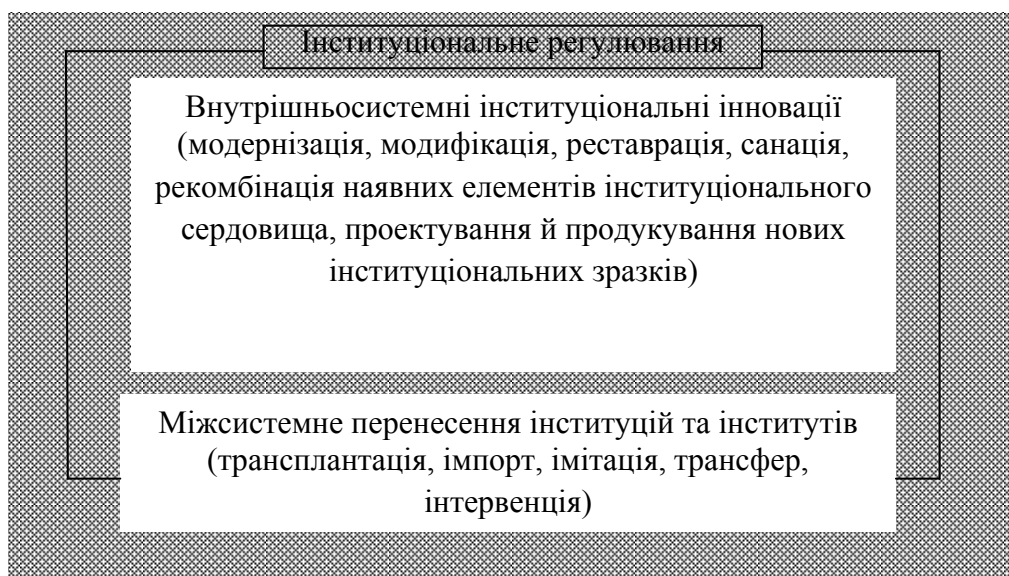

Рис. 1. Елементи механізму інституціонального регулювання

Джерело: розробка авторів

В умовах сучасних реалій та глобальних тенденцій вертикально встановлені правила гри, на наш погляд, вже не здатні керувати усією сукупністю стосунків багатосуб'єктного й багатостадійного господарського процесу, а також реалізувати стимулюючі інструменти. Потрібний інституціональний базис, який заснований на широкому або всебічному залученні всіх учасників господарського процесу. Держава, в даному аспекті, має не змушувати до економічної активності або впровадження інновацій, а ініціювати господарські й інноваційні процеси, створювати сприятливі умови для їх реалізації усіма учасниками, до яких залучатимуться малі, середні й великі підприємства, наукові та освітні установи, бюджетні структури, регіональна і місцева влада.

Отже метою інституціонального регулювання має стати формування інноваційного інституціонального базису, який стимулює інвестиційний попит та інноваційну активність, змінює структуру мотивів і стимулів, які продукує сам інститут. Зміни самих інститутів не можна розглядати поза контекстом інституціональної організації економіки, яка включає інституціональний порядок, інституціональне середовище й інституціональну структуру. Сама природа інституціональних трансформацій залежно від рівнів інституціональної організації передбачає, що еволюційні спонтанні інституціональні зміни можуть переважати на рівнях інституціонального порядку й інституціонального середовища, а цілеспрямовані – на рівні інституціональної структури.

Повоєнне відновлення має ґрунтуватись на формуванні якісно нового господарського механізму, де буде подолане технологічне й структурне відставання економіки та реалізований інший тренд зростання з переорієнтацією від сировинного аграрного експортного спрямування на розбудову високотехнологічних промислових й переробних виробництв. Зазначене потребує інституціонального забезпечення розвитку драйверів зростання – високотехнологічних виробництв й інноваційного бізнесу, що орієнтується на мережеві взаємодії. Інституціональні регулюючі імпульси, в

даному контексті, мають стосуватися формування сприятливого інвестиційного клімату, обмеження монополізму, підтримки конкуренції, фінансової підтримки фундаментальної й прикладної науки, інноваційної інфраструктури. Звісно формування конкурентних переваг, заснованих на інноваціях і сучасних технологіях акцентує увагу на важливості розвитку й фінансової підтримки вітчизняної науки і освіти, які не знайшли попиту у сировинній моделі; стимулюванні інвестицій і створення у високотехнологічних сферах робочих місць; зростанні частки держави в економічних процесах, зокрема, участі у державно-приватному партнерстві, державному підприємстві.

Висновки з даного дослідження. В процесі суспільної еволюції інституціональна роль держави та її здатність створювати формальні обмеження розвитку змінювалась під впливом існуючих протиріч між економічною динамікою та інституціональною структурою державного управління; інформаційної революції і процесу формування мережевих структур, які визначили інші параметри структурних зрушень й співвідношення елементів владної організаційної ієрархії і підвищили значущість горизонтальних господарських взаємовідносин.

Держава протягом всієї історії існування залишається фундаментальним інститутом, який визначає формальні правила поведінки суб'єктів економіки і забезпечує взаємодію діючих інститутів господарської системи. Контроль над процесом формування правил економічної поведінки є ключовим фактором інституціонального регулювання. В контексті поточних завдань економічного відновлення й розвитку національної економіки та з урахуванням наявних парадигмальних змін сучасного наукового базису і глобальних тенденцій світового розвитку, саме держава, в найбільшій мірі здатна впливати на формування і результати економічної динаміки, інвестиційного забезпечення й організацію інноваційного процесу, формуючи відповідну інституціональну політику. Її метою має стати формування інституціонального базису, який стимулює інвестиційний попит

і пропозицію, формує інституціональне забезпечення інноваційного процесу, змінює структуру мотивів і стимулів, які продукують ключові економічні інститути. Важливим вбачається і закріплення довгострокових імперативів розвитку для суб'єктів економіки, включаючи органи державної влади всіх рівнів, науку і підприємницький сектор, а також орієнтири фінансування фундаментальної та прикладної науки, підтримку комерціалізації розробок.

Література

1. Дементьев В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз. *Економічна теорія*. 2011. № 3. С.5-20.
2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь ; [за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. К. : НАН України, 2015. 336 с.
3. Институциональные проблемы эффективного государства / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. Донецк: ДонНТУ, 2011. 372 с.
4. Костирко І.Г. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С.81-86.
5. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6(120). С.18-25.
6. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории. *Вопросы экономики*. 1997. №3. С.42–57.
7. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы. *Экономика и математический методы*. 1999. т.35, №2. С.3–20.
8. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т. В. Писаренко, Т. К. Куранда, Т. К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.
9. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С.28-45.
10. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and

Institutions? *Kyklos*. 1994. Vol. 47. - № 1. - P. 3-31.

11. Hodgson G. M. The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*. 1998. Vol. 36. № 1. P. 166-192.

12. Svitlana Khalatur, Zenon Stachowiak, Kateryna Zhylenko, Oksana Honcharenko and Oleksandr Khalatur (2019). Financial instruments and innovations in business environment: European countries and Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, 16(3), 275-291.
[http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.25](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.25)

References

1. Dementiev, V.V. and Vichnevckii, B.P. (2011), “*Why Ukraine the not innovative state: institutional analysis*”, *Ekonomichna teoria*, vol.3, pp.5-20.

2. Heyets, V.M. (2015), *Innovatsiina Ukraina 2020* [Innovative Ukraine 2020], NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

3. Dementiev V.V. and Nureev, R.M. (2011), *Inctitychionalnii problemy effektivnoho gosudarstva* [Institutional problems of effective state], DonNTU, Donetsk, Ukraine.

4. Kostirko, I. and Timofiiv, S. (2014), “*Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect*”, *Ekonomica APK*, vol.2, pp.81-86.

5. Melnik, O. (2011), “Formation of methodological approaches in innovation research and innovation”, *Aktualni problemi ekonomyky*, vol. 6, pp.18-25.

6. Nesterenko, A. (1997), “Current state and main problems of institutional and evolutionary theory”, *Voprosi ekonomyky*, vol. 3, pp.42-57.

7. Polterovitch, V. (1999), “*Institutional traps and economic reforms*”, *Economika i matematychni metody*, vol.2, pp.3-20.

8. Pysarenko, T., Kuranda, K. and Kvasha, T. (2021), *Stan naukovoinnovatsijnoi diial'nosti v Ukraini u 2020 rotsi: naukovy-analitychna zapyska* [State

scientifically innovative to activity in Ukraine in 2020 year: scientifically analytical message], UkrINTEI, Kyiv, Ukraine.

9. Fedulova, L. (2013), "Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern", *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp.28-45.

10. Denzau, A. and North, D. (1994), "Shared Mental Models: Ideologies and Institutions?", *Kyklos*, vol. 47, no 1, pp. 3-31.

11. Hodgson, G. M. (1998), "The Approach of Institutional Economics", *Journal of Economic Literature*, vol. 36, no 1, pp. 166-192.

12. Khalatur, S. Stachowiak, Z. Zhystenko, K. Honcharenko, O. and Khalatur, O. (2019), "Financial instruments and innovations in business environment: European countries and Ukraine", *Investment Management and Financial Innovations*, Vol. 16(3), pp. 275-291.
[http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.25](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.25)

Стаття надійшла до редакції 17.08.2022 р.